

ՆԱՆՈՒՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը

«ԷՅՉ-ԷՍ-ԲԻ-ՍԻ ԲԱՆԿ ՆԱՅԱՍՏԱՆ», «ԱԿԲԱ-ԿՐԵԴԻՏ ԱԳՐԻԿՈՒ ԲԱՆԿ», «ՎՏԲ-ՆԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՆԿ» ԵՎ «ԱՐՅԱԽԲԱՆԿ» ՓԲԸ-ՆԵՐԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՆԻՄԱՆ ՎՐԱՎ «ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՆԱՐԿԱԴԻՐ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՆՏ ՕՐԵՆՔԻ 26-ՐԴ ՆՈԴՎԱԾԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԻ՝ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՆԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

28 հունիսի 2013թ.

Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Նարությունյանի (նախագահող), Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Ա. Խաչատրյանի, Ն. Նազարյանի (զեկուցող), Ա. Պետրոսյանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

դիմողների ներկայացուցիչներ Ն. Նարությունյանի, Ս. Գիշյանի, Կ. Պետրոսյանի եւ Մ. Մկոյանի,

գործով որպես պապասխանող կողմ ներգրավված՝ ՆՏ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչներ՝ ՆՏ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավաբանական վարչության իրավական փորձաքննության բաժնի գլխավոր մասնագետ Ս. Նամբարձումյանի, նույն բաժնի առաջադարձ մասնագետ Ն. Սարգսյանի,

համաձայն Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 25, 38 եւ 69-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Էյչ-Էս-Բի-Սի Բանկ Նայաստան», «Ակբա-Կրեդիտ Ագրիկոլ Բանկ», «ՎՏԲ-Նայաստան Բանկ» եւ «Արցախբանկ» ՓԲԸ-ների դիմումի հիման վրա՝ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին»

ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի առաջին մասի՝ Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը «Էյջ-Էս-Բի-Սի Բանկ Նայասարան», «Ակբա-Կրեդիտ Ագրիկոլ Բանկ», «ՎՏԲ-Նայասարան Բանկ» եւ «Արցախբանկ» ՓԲԸ-ների՝ 29.03.2013թ. ՆՏ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պարասխանող կողմերի ներկայացուցիչների բացատրությունները, հետազոտելով «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՆՏ օրենքն ու գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Նայասարանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՆՏ օրենքը ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի մայիսի 5-ին, Նայասարանի Նանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի հունիսի 3-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ից:

Շիշյալ օրենքի՝ սույն գործով վիճարկվող՝ «Վճռի կատարման շրջադարձը» վերառությամբ 26-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է.

«1. Եթե ի կատար ածված վճիռը բեկանվել է եւ կայացվել է հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու մասին նոր վճիռ, կամ գործի վարույթը կարճվել է, կամ հայցը թողնվել է առանց քննության, ապա դատարանը կայացնում է դատական ակտ՝ գույքը պարտապանին լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու մասին՝ նոր դատական ակտին համապատասխան»:

2. Սույն գործի դատավարական նախապարմությունը հանգում է հետևյալին: Երեսան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը 2009թ. հոկտեմբերի 12-ին թիվ ԵԿԴ-0094/01/09 քրեական գործով դատավճիռ է կայացրել, որով Ռուսիայի քաղաքացի Կռնել-Կոնստանտին Ռոմիկայի Սրենգաչուին մեղավոր է ճանաչել ՆՏ քրեական օրենսգրքի մի շարք հոդվածներով եւ դատապարտել 12 փարի ժամկետով ազատազրկման, ամբողջ գույքի բռնագրավմամբ, սակայն ոչ ավելի 64.142.000 ՆՏ դրամից՝ ՆՏ քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի բռնագրավմամբ: Դատարանը սույն գործով դիմողների քաղաքացիական հայցերը բավարարել է՝ որոշելով դատապարտյալից հոգուր փուժողների բռնագանձել

ընդհանուր առմամբ 25.457.000 ՀՀ դրամ՝ որպես հանցագործության հետևանքով պարճառված վնասի հատուցում: Դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ սույն գործով դիմողներն իրենց քաղաքացիական հայցի բավարարման մասով դատավճռի հարկադիր կատարման համար ստացել են կատարողական թերթեր, որոնք ներկայացրել են ՀՀ ԱՆ ԴԱՏԿ ծառայություն, որից տեղեկացել են, որ ՀՀ դատախազությունն առաջինն է այդ գործով ներկայացրել կատարողական թերթ՝ դատապարտյալի ամբողջ գույքի, բայց ոչ ավելի, քան 64.142.000 ՀՀ դրամի բռնագրավման մասին: Սույն գործով դիմողները դիմումներ են ներկայացրել Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ վերը նշված քրեական գործով կայացված դատական ակտի անհատակությունը մեկնաբանելու պահանջով՝ կապված դատապարտյալի գույքային պարտավորությունների մասով դատավճռի կատարման եւ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը բռնագրավելու վերաբերյալ դրույթների հետ: Դատարանն իր՝ 2010թ. հունիսի 3-ի որոշմամբ մեկնաբանելով կայացված դատավճռի անհատակությունը՝ նշել է, որ իրենքն ապացույցներ ճանաչված եւ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը ենթակա է բռնագրավման՝ անկախ դատապարտյալին կամ որեւէ երրորդ անձի սեփականությունը հանդիսանալուց կամ նրանց կողմից փորապետելու հանգամանքից, եւ որ այդ գույքը (գումարները, առարկաները) հոգուր քաղաքացիական հայցվորների բռնագրավվել չեն կարող, փուժողներին եւ քաղաքացիական հայցվորներին պարճառված վնասների փոխհատուցմանն ուղղվել չեն կարող, այլ՝ բավարարված քաղաքացիական հայցերի մասով դատավճիռը կատարելիս բռնագանձումը պետք է փարածվի դատապարտյալին պարկանող այլ դրամական միջոցների եւ գույքի վրա: Դիմողների վերաքննիչ բողոքները մերժվել են, իսկ վճարեկ բողոքները՝ վերադարձվել:

Սույն գործով դիմողների դիմումի հիման վրա ՀՀ սահմանադրական դատարանը քննության առնելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը (ՍԴՈ-983), որոշել է, որ այն՝ իրավակիրառական պրակտիկայում փրված մեկնաբանությամբ, այն մասով, որով բռնագրավումից հետո չի երաշխավորում փուժողի (օրինական փորապետողի) գույքային շահերի եւ սեփականության իրավունքի անհրաժեշտ պաշտպանություն, չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասի եւ 31-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջներին:

Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ որոշման հիման վրա դիմողները նոր հանգամանքի հիմքով 2011թ. հոկտեմբերի 12-ին վերաքննիչ բողոք են ներկայացրել ՏՏ վերաքննիչ քրեական դատարան՝ Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009թ. հոկտեմբերի 12-ի ԵԿԴ-0094/01/09 դատավճիռը (2010թ. հունիսի 3-ի նույն դատարանի՝ դատավճռի անհստակությունը մեկնաբանելու մասին որոշմամբ դրան փրկված մեկնաբանությամբ) բեկանելու (հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված եւ իրեղեն ապացույցներ ճանաչված գույքն առաջնահերթ կարգով փուժողներին վերադարձնելու երաշխիքներ չնախատեսելու մասով) եւ, մասնավորապես՝ դատական ակտի շրջադարձ կատարելու պահանջով, որը 2011թ. նոյեմբերի 14-ին մերժվել է: 2012թ. մարտի 30-ին ընդունված վճռաբեկ բողոքի քննության արդյունքում ՏՏ վճռաբեկ դատարանը բեկանել է ՏՏ վերաքննիչ քրեական դատարանի հիշյալ որոշումը եւ գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննություն իրականացնելու պահանջով: ՏՏ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012թ. հունիսի 14-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքները բավարարվել են, որի համաձայն իրեղեն ապացույց ճանաչված դրամական միջոցները համամասնորեն բաշխվել են փուժողների միջև: Միաժամանակ, չի բավարարվել Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի ակտի շրջադարձի վերաբերյալ (պետական բյուջե բռնագանձված իրեղեն ապացույցների մասով) դիմողների պահանջը: 2012թ. հուլիսի 13-ին այդ հարցով սույն գործով դիմողները դիմում են ներկայացրել ՏՏ վերաքննիչ քրեական դատարան, որը թողնվել է առանց քննության՝ դատական ակտի շրջադարձ կատարելն այդ դատարանի իրավասության շրջանակներից դուրս լինելու պարզաբանությամբ: Իսկ վճռաբեկ բողոքը՝ ՏՏ վճռաբեկ դատարանի 2012թ. սեպտեմբերի 24-ի որոշմամբ վերադարձվել է:

3. Վիճարկելով «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՏՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ ՏՏ վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից 2012թ. հուլիսի 27-ին ԵԿԴ-0094/01/09 գործով դրան փրկված մեկնաբանությամբ, վկայակոչելով միջազգային իրավական փաստաթղթեր եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան, ինչպես նաեւ ՏՏ սահմանադրական դատարանի 2011թ. հուլիսի 12-ի ՍԴՈ-983 որոշումը՝ դիմողները գտնում են, որ զրկվել են իրենց իրավունքների արդյունավետ եւ Նայասարանի Նանրապետության կողմից սրանձնված պարտավորություններին համահունչ պաշտպանության միջոցներից, ինչը, ըստ դիմողների, հակասում է ՏՏ Սահմանադրու-

թյան 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասին, 18-րդ հոդվածի 1-ին մասին: Գտնում են նաև, որ գրկվում են խախտված իրավունքների պաշտպանության նպատակով իրենց գործի դատաքնության հնարավորությունից, ինչն անհամապետելի է ՏՏ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի հետ: Այն իր հերթին հանգեցնում է նաև նրան, որ չի պաշտպանվում դիմողների սեփականության իրավունքը եւ իրենք, որպես քրեական գործով փուժողներ, չեն ստանում իրենց պարճառված վնասի հատուցում, որը հակասում է Սահմանադրության 8-րդ հոդվածի 1-ին մասին եւ 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասին: Արդյունքում՝ կողմը գտնում է, որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՏՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված դրույթի՝ ՏՏ վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից առաջարկված մեկնաբանությունը հանգեցնում է դրա հակասահմանադրականությանը:

4. Պատասխանող կողմը գտնում է, որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՏՏ օրենքի վիճարկվող նորմերը, ըստ էության, քաղաքացիական դատավարական նորմեր են, եւ որ դրանք կարգավորում են «...միայն ի օգուտ պարտապանի վճռի կատարման շրջադարձի հարցը՝ որպես պարտապանի իրավունքների պաշտպանության եղանակ»:

Ըստ պատասխանողի՝ «Քրեական դատավարությունում դատական ակտի շրջադարձ նախատեսված է այն դեպքերի համար, երբ արդարացման դատավճիռը կամ քրեական գործը կարճելու կամ հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը, որի հիման վրա կատարվել է վնասի հատուցում, վերացվել է եւ համապատասխան անձի նկատմամբ նույն գործով կայացվել է մեղադրական դատավճիռ: Այս դեպքում գումարները, որոնք վճարվել են որպես վնասի հատուցում, կարող է առգրավել դատարանը որոշման կատարման շրջադարձման կարգով»:

Պատասխանողը գտնում է, որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՏՏ օրենքում բացակայում է դատական ակտի կատարման շրջադարձի հնարավորությունը «...մեկ անձից հօգուտ փուժողի»: Եվ այդպիսի իրավակարգավորումը, ըստ պատասխանող կողմի, բոլորովին էլ պայմանավորված չէ վիճարկվող նորմում «դատավճիռ» եզրույթի բացակայությամբ, այն ուղղված է պարտապանի շահերի պաշտպանությանը: Սակայն, ինչպես գտնում է պատասխանողը, առկա է «...օրենսդրական բաց, որը չի կարգավորում հօգուտ փուժողի դատական ակտի կատարման շրջադարձի հարցը, եւ որի պայմաններում չի ապահովվում անձանց խախտված իրավունքների արդյունավետ վերականգնման հնարավորությունը»:

5. Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում վիճարկվող իրավակարգավորման սահմանադրականությունը գնահատելիս անդրադառնալ սահմանադրական դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 12-ի ՍԴՌ-983 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին այնքանով, որքանով քննության առարկա խնդիրն առնչվում է պետության՝ մասնավոր անձանց սեփականությունն այլոց ապօրինի գործողություններից պաշտպանելու պոզիտիվ պարտականությանը, ինչպես նաև այդ պարտականության կատարման շրջանակներում գույքային վնաս կրած անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի արդյունավետ պաշտպանության երաշխավորմանը: Այս առումով վիճարկվող նորմն անմիջականորեն սահմանում է ի կատար ածված վճռի կատարման որոշակի կոնկրետ հիմքերով շրջադարձի կարգն ու պայմանները քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների կարգավորման բնագավառում, որը, ընդհանուր առմամբ, երաշխիք է իրավախախտման հետեւանքով փոժած անձանց գույքային իրավունքների պաշտպանության, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ երաշխավորված արդար դատաբանության, արդարադատության մարտչելիության իրավունքի իրացման համար:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՏՏ օրենքի՝ վիճարկվող իրավակարգավորման բովանդակությունից հետեւում է, որ **դատավարական իմաստով** դատարանի ի կատար ածված վճռի կատարման շրջադարձի հարց կարող է լուծվել, եթե՝

- առկա է դատարանի ի կատար ածված վճիռ, եւ

- դատարանի ի կատար ածված վճիռն իրավասու դատական արդարանի կողմից բեկանվել է եւ կայացվել է հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու մասին նոր դատական ակտ, գործի վարույթը կարճվել է, կամ հայցը թողնվել է առանց քննության:

Վերոհիշյալ իրավապայմանների առկայության դեպքում իրավասու դատարանը կայացնում է դատական ակտ, այսինքն՝ վճիռ կամ որոշում, **գույքը** (շարժական, անշարժ) շահագրգիռ կողմին՝ պարտապանին (այսինքն՝ դատական նախկին ակտին համապարասխան շահագրգիռ մյուս կողմի հանդեպ պարտականություն կրած անձին) լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու մասին՝ նոր դատական ակտին համապարասխան: Այսինքն, միանշանակ է, որ վճռի կատարման շրջադարձի ինստիտուտը **կոչված է կարգավորելու քաղաքացիաիրավական հարաբերություններ**՝ կապված դատական սխալի (նոր կամ նոր ի հայտ եկած կամ այլ

հանգամանքների) արդյունքում կայացված դարական ակտի կարարմամբ անձին (անձանց) պարճառված նյութական վնասի վերականգնման (հատուցման) հետք:

Վերոհիշյալ օրենքի 26-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված են դարական այն ակտի կարարման շրջադարձի պայմանները, որը դեռևս ի կարար չի անվել:

Նյութական-իրավական ինաստով դարարանի ի կարար անված վճռի կարարման շրջադարձի հարց կարող է լուծվել մասնավոր այնպիսի դեպքերում, երբ առկա են դարարանի կայացրած ակտի բեկանման (լրիվ կամ մասնակի), գործի վարույթը կարճելու, հայցն առանց քննության թողնելու՝ օրենքով նախատեսված հիմքեր, հետևաբար՝ նաև այդ ակտն ի կարար անվելու արդյունքում առաջացած իրավական հետևանքները վերացնելու (այդ ակտի կայացմանը նախորդող իրավական դրությունը, գործի հանգամանքներով պայմանավորված շահագրգիռ կողմի (տուժողի) նախկին իրավունքներն ու պարտականությունները վերականգնելու) իրավական անհրաժեշտություն: Այսինքն՝ դարարանի ի կարար անված վճռի կարարման շրջադարձի նպատակն արդար է արդյունավետ արդարադատության իրականացման (արդարադատության նպատակների իրականացման) ապահովումն է, իսկ օբյեկտը՝ **գույքային իրավունքն** է եւ դրանով պայմանավորված կողմերի՝ միմյանց հանդեպ ունեցած իրավունքներն ու պարտականությունները, դրանց իրացման իրավաչափությունը՝ քաղաքացիաիրավական փոխյալ վեճի շրջանակներում: Այսինքն՝ վճռի կարարման շրջադարձի ինստիտուտի կիրառմամբ պետությունը, ի դեմս իրավասու դարարանի, նպատակ ունի կարարելու անձանց սեփականությունը պաշտպանելու (այդ թվում՝ այլոց ապօրինի գործողություններից) իր պոզիտիվ պարտականությունը, որը նաև արդարադատության իրականացման հիմնական խնդիրներից է:

Այսպիսով, սահմանադրական դարարանն արձանագրում է, որ դարարանի ի կարար անված վճռի կարարման շրջադարձի ինստիտուտը կարելու էրաշխիք է ՏՏ Սահմանադրության ինչպես 8-րդ, 18-րդ եւ 19-րդ, այնպես էլ այլ հոդվածներին համապարասխան անձանց իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության առումով, եւ սույն գործով վեճի առարկա իրավակարգավորման շրջանակներում այն ինքնին սահմանադրականության խնդիր չի կարող հարուցել, եթե օրենսդրությամբ նախատեսված է դրա իրացման արդյունավետ ընթացակարգ, մասնավորապես՝ անիրավաչափ դարական ակտի ի կարար անված հետևանքով անձանց խախտված իրավունքների ու ազատությունների **արագ, լիարժեք ու արդյունավետ** վերականգնման հնարավորություն: Դիմումին կից ներկայացված փաստաթղթերի եւ, մասնավորապես՝ դարական ակտերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ սույն գործով

վեճի առարկայի վերաբերյալ դիմողների հարցադրումներն իրենց բովանդակությամբ պարունակում են **հանցագործությամբ պարճառված վնասի վերականգնման** այդպիսի ընթացակարգերի երաշխավորման անհրաժեշտության փաստացի պահանջ, որը, ինչպես հետևում է գործում առկա դատավարական նախապարմությունից, չնայած անմիջականորեն կապված չի եղել քաղաքացիական գործով ի կատար ածված վճռի կատարման շրջադարձի ինստիտուտի կիրառման անհրաժեշտության խնդրի հետ, սակայն իրավակարգավորման ընդհանուր նպատակներով միավորված է նաև այդ խնդրի լուծմանը: Ներելաբար, ղեկավարվելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 19-րդ հոդվածի պահանջներով, սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև անդրադառնալ հանցագործությամբ անձանց պարճառված նյութական (գույքային) վնասի վերականգնման սահմանադրաիրավական սկզբունքների երաշխավորման, եւ հատկապես՝ իր նախորդ որոշումներով այդ հարցի վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին համապատասխան օրենսդրական կարգավորումների անհրաժեշտության խնդրին:

6. Սույն գործով քննության առարկա հարցադրումների շրջանակներում դատավարական հարաբերություններ կարգավորող օրենսդրական ակտերի համալիր ուսումնասիրությունը վկայում է, որ օրենքի կարգավորման մակարդակում բավարար չափով դեռևս առկա չեն իրավախախտմամբ անձին պարճառված նյութական վնասի հատուցման արդյունավետ ընթացակարգեր: Մասնավորապես, սահմանադրական դատարանը կարելորում է օրենսդրական կարգավորման մակարդակում հայեցակարգային այնպիսի մոտեցման հետևողական կիրառման անհրաժեշտությունը, որի դեպքում կերաշխավորվի **մեկ գործի շրջանակներում արդարադատական միասնական ընթացակարգով, հնարավորինս պարզեցված կարգով** այդ վնասի արագ, լիարժեք ու արդյունավետ (արդարացի) վերականգնումը (հատուցումը): Այդպիսի իրավապայմանների՝ օրենքով երաշխավորման անհրաժեշտությունը սահմանադրաիրավական պահանջ է, բխում է ՏՏ Սահմանադրության 1-ին, 3-րդ, 14-րդ, 14.1-րդ, 18-րդ, 19-րդ եւ բազմաթիվ այլ հոդվածներից: Այդ երաշխիքների ապահովմամբ արդարադատության իրականացման անհրաժեշտությունը կարելորվել է նաև սահմանադրական դատարանի որոշումներով (ՄԴՌ-929, ՄԴՌ-983):

Արձանագրելով դրանց առաջնահերթ կարելորությունը, նկատի ունենալով 2011 թվականի հուլիսի 12-ի ՄԴՌ-983 որոշմամբ սույն գործով վեճի առարկա խնդրի հետ կառուցակարգային առումով կապված իրավակարգավորման (ՏՏ քրեական

օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի) սահմանադրականության հարցի քննության առանձնահատկությունները՝ սահմանադրական դատարանն ուշադրություն է հրավիրում հատկապես այդ որոշմամբ արտահայտած իր հետեւյալ իրավական դիրքորոշումների վրա.

- « ... սեփականության անձեռնմխելիության սկզբունքը ոչ միայն նշանակում է, որ սեփականատերը՝ որպես սուբյեկտիվ իրավունքների կրող, իրավասու է պահանջելու, որպեսզի այլոք չխախտեն իր սեփականության իրավունքը, այլ նաեւ ենթադրում է պետության պարտականությունը՝ անձի սեփականությունը պաշտպանելու անօրինական ոտնձգություններից: Պետության այս պարտականությունը խնդրո առարկա իրավիճակում պահանջում է **ապահովել արդյունավետ կառուցակարգ հանցագործությունից փրժած անձանց գույքային իրավունքների պաշտպանության եւ կրած վնասի վերականգնման համար**»,

- « ... Եթե 55-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված բռնագրավման՝ որպես լրացուցիչ պարտատեսակի դեպքում բռնագրավման օբյեկտը բացառապես դատապարտյալի **օրինական** գույքն է, ապա նույն հոդվածի վիճարկվող 4-րդ մասով նախատեսված բռնագրավման օբյեկտն այլ է, քան դատապարտյալի օրինական գույքը, այսինքն՝ այն գույքը, որը ձեռք է բերվել հանցագործությունը կատարելու արդյունքում եւ, որպես կանոն, **հանդիսանում է փուժողի սեփականությունը**»,

- « ... հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի բռնագրավման պարագայում բռնագրավման նպատակը հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը դատապարտյալից հետք վերցնելն է, ինչի դեպքում դատապարտյալի սեփականության իրավունքի սահմանափակում փեղի չի ունենում: Ներեւաբար, հաշվի առնելով, որ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը, որպես կանոն, հանդիսանում է փուժողի սեփականությունը, այդ գույքի բռնագրավման պարագայում բռնագրավման հասկացության ընկալումը ՆՏ քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով, այն է՝ որպես բռնագրավվող գույքի անհատույց անցում ի սեփականություն պետության՝ առանց փուժողի սեփականության իրավունքի վերականգնման, անթույլատրելի է, քանի որ նման ընկալման դեպքում բռնագրավման միջոցառումն անմիջականորեն ուղղվում է փուժողի սեփականության իրավունքի դեմ՝ ոչ իրավաչափորեն սահմանափակելով նրա սեփականության իրավունքը: **Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ գույքն անհատույց պետության սեփականությանը հանձնելն արգելափակում է հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի հաշվին փուժողների**

գույքային շահերի բավարարման եւ խախտված սեփականության իրավունքի վերականգնման հնարավորությունը».

- « ... առանցքային նշանակություն ունի հանցավոր ճանապարհով սրացված գույքի բռնագրավման վերաբերյալ վիճարկվող նորմերի կիրառման գործընթացում փուժողներին հանցագործությամբ պարճառված վնասի վերականգնման երաշխավորման խնդիրը, որպես նաեւ ՏՏ Սահմանադրության մասնավորապես՝ 3-րդ, 20-րդ (5-րդ մաս), 43-րդ (2-րդ մաս) հոդվածներում ամրագրված պետության սահմանադրաիրավական պարպականություն»,

- « ... դրանք, այլ արժեթղթերը եւ մյուս առարկաները, **որոնք օրինական փրապետումից դուրս են եկել հանցագործության հետեւանքով, հանձնվում են փրապետողին, սեփականափրոջը կամ նրանց իրավահաջորդներին ...** հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված դրանք, այլ արժեթղթերը եւ մյուս առարկաները դափարանի դափավճռով ուղղվում են դափական ծախսերի հափուցմանը, **հանցագործությամբ պարճառված վնասի հափուցմանը,** իսկ եթե հայրնի չէ վնաս կրած անձը, որպես եկամուփ՝ հանձնվում են պետությանը: Միաժամանակ, այս դրույթներին համապարասխան՝ ՏՏ քրեական դափավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի 1-ին մասի 17-րդ կետում եւ 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետում ամրագրված են համապարասխանաբար՝ փուժողի եւ քաղաքացիական հայցվորի՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից որպես իրեղեն ապացույց վերցված գույքը հեփ սփանալու իրավունքը»,

- «Սահմանադրական դափարանն արճանագրում է, որ ՏՏ քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, որի համաճայն՝ հանցավոր ճանապարհով սրացված գույքը ենթակա է բռնագրավման՝ անկախ դափապարփայլի կամ որեւէ երրորդ անձի սեփականությունը հանդիսանալու կամ նրանց կողմից փրապետելու հանգամանքից, որպես պայման չի նախափետում փուժողի սեփականության իրավունքի անհրաժեշտ պաշտպանություն՝ ՏՏ քրեական դափավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետին համապարասխան: Նման իրավիճակում ոչ միայն առաջացել են ներհամակարգային հակասություններ, այլեւ նույնացվել են դափապարփայլի գույքի բռնագրավման՝ որպես պարճափետակի, եւ հանցավոր ճանապարհով սրացված գույքի բռնագրավման ինափիփուրները: Վիճարկվող իրավակարգավորումն իրավակիրառական պրակփիկայում սրացել է այնպիսի մեկնաբանություն, որ հանցավոր ճանապարհով սրացված գույքի բռնագրավման դեպքում այդ գույքն ամբողջությամբ անհափույց անցնում է ի սեփականություն պետության՝ առանց

փուժողի /օրինական փիրապետողի/ գույքային շահերի ու սեփականության իրավունքի պաշտպանության»:

Այսպիսով, սահմանադրական դատարանն իր վերոհիշյալ որոշմամբ կարելի էրելով հանցագործությամբ պարճառված վնասի հատուցման ինստիտուտի իրավաչափ կիրառման երաշխավորումն իրավակիրառական պրակտիկայում՝ նախանշել էր վերջինիս օրենսդրական կարգավորումն ապահովելու սահմանադրաիրավական սկզբունքներ, որոնք երաշխիք կհանդիսանան նաեւ սույն գործով վեճի առարկա խնդրի համալիր եւ արդյունավետ իրավակարգավորման, ինչպես նաեւ դատական հետազոտ միասնական պրակտիկա ձեւավորելու համար:

Վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները, նկատի ունենալով ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան, հաշվի պետք է առնվեն նաեւ ՏՏ դատախազության կողմից՝ իր իրավասության շրջանակներում փուժողների խախտված իրավունքների վերականգնումն երաշխավորելու առումով:

Միաժամանակ, ՏՏ Ազգային ժողովի խնդիրն ու սահմանադրական պարտականությունն է՝ ելնելով ՏՏ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ կետերի պահանջներից, հաղթահարել իրավակարգավորման բացը, սահմանել հստակ դրույթներ քննության առարկա հիմնախնդրի շրջանակներում ապահովելու անձանց խախտված իրավունքների լիարժեք վերականգնման հնարավորությունը:

7. Միջազգային պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ հանցագործությամբ անձանց պարճառված վնասի հատուցման օրենսդրական իրավակարգավորման փարբեր լուծումներ են առկա: Սակայն դրանց ընդհանրական վերլուծությունը վկայում է հետևյալ հիմնական մոտեցումների մասին.

- իրավախախտմամբ պարճառված վնասի հատուցման խնդիրը լուծվում է մեկ վարույթի շրջանակներում՝ որոշ դեպքերում շահագրգիռ անձանց հնարավորություն ընձեռելով կատարել դատավարական փեսակի (քաղաքացիական կամ քրեական) ընթացություն,

- իրավախախտմամբ ձեռք բերված որեւէ գույքի՝ դրա օրինական փիրոջը վերադարձնելու պահանջի բավարարման հստակ ընթացակարգի նախատեսում,

- վնասի հատուցման հայց կարող է ներկայացվել գործը քննող միեւնույն դատարանին, որի դեպքում անձը գրկվում է ընդհանուր իրավասության այլ դատարան միաժամանակ դիմելու հնարավորությունից,

- վնասի հատուցման ուղղությամբ քրեական գործով դատարանի գործողությունները, առանց վերապահումների, կարգավորվում են քաղաքացիադատարանական կարգով,

- քրեական գործից բխող քաղաքացիական հայցը քննության է առնվում քաղաքացիական դատարարության կանոններին համապատասխան,

- վնասի հատուցման վերաբերյալ քաղաքացիական հայցը դատարանում կարող է քննության առարկա լինել անկախ քրեական գործով քննության արդյունքներից,

- քաղաքացիական հայցով հիմնական վնասին գուգահեռ կարող է բարձրացվել նաև բարոյական վնասի հատուցման պահանջ,

- որոշ դեպքերում վնասի հատուցման պահանջը դատարանում կարող է ներկայացվել նույնիսկ բանավոր կարգով, որը կարող է քննության առնվել անհապաղ,

- եթե վարույթն իրականացվում է քրեական դատարարության շրջանակներում, ապա վնասի հատուցման պահանջը պարտադիր քննության առարկա է միայն փյալ դատարանում,

- քաղաքացիական դատարարության կարգով վնասի հատուցման հայցը կարող է քննության առարկա լինել, եթե քրեական վարույթի շրջանակներում ձեռք բերված փաստերը բավարար չեն,

- մինչև քրեական գործով դատաքննության ավարտը կարող են ձեռնարկվել անհապաղ միջոցներ վնասի հատուցման վերաբերյալ քաղաքացիական հայցի ապահովման ուղղությամբ,

- վնասի հատուցման հայցը կարող է ներառել գույքը վերադարձնելու պահանջ,

- քրեական գործի շրջանակներում վնասի հատուցման վերաբերյալ դատարանի որոշումն այդ մասով կարող է բողոքարկվել քաղաքացիական դատարարության կանոններին համապատասխան:

8. Նանգագործությամբ պատճառված վնասի հատուցման վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ այդ դատարանը՝ հանցագործությամբ պատճառված վնասի հատուցման ապահովման առումով բողոք բերելու միջոցների սահմանումը

դիտարկում է պետության լայն հայեցողության շրջանակներում: Այնուամենայնիվ, նշել է, որ երկարաձգված հատուցումը, որով դիմողի վրա անհամաչափ պարտավորություն է դրվում, արդյունքում խախտում է այն հավասարակշռությունը, որը պետք է առկա լինի անձի սեփականության իրավունքի պաշտպանության եւ ընդհանուր շահի միջեւ (CASE OF KÁROLY HEGEDŰS v. HUNGARY, (Application no. 11849/07), JUDGMENT, November 2011, FINAL, 03/02/2012),

- եկել է այն եզրահանգման, որ փոխհատուցման վերաբերյալ քաղաքացիական հայցը սկզբունքորեն հանդիսանում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոց (տե՛ս Lukenda v. Slovenia, no. 23032/02, § 59, ECHR 2005-X; Jazbec v. Slovenia, no. 31489/02, §75, 14 December 2006; Varacha v. Slovenia, no. 9303/02, §32, 9 November 2006, and Lakota v. Slovenia, no. 33488/02, §35, 7 December 2006; a contrario, Ommer v. Germany (no. 1), no. 10597/03, §75, 13 November 2008),

- արձանագրել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին պարագրաֆն իրենից ներկայացնում է «դատարանի իրավունքը», որի հետ կապված դատարանի մատչելիությունը, այսինքն՝ քաղաքացիական հայցով դատարանի առջև վարույթ հարուցելու իրավունքը հանդիսանում է դրա մի տարրը (տե՛ս The Holy Monasteries v. Greece judgment of 9 December 1994, Series A no. 301-A, pp. 36-37, para. 80): Այնուհետև հավելել է, որ, անկասկած, 6-րդ հոդվածի 1-ին պարագրաֆը կիրառելի է պետական պաշտոնատար անձանց վար վերաբերմունքի արդյունքում առաջացած վնասի հատուցման հայցերի նկատմամբ (տե՛ս The Tomasi judgment cited at paragraph 61 above, p. 43, paras. 121-22), (CASE OF AKSOY v. TURKEY, (Application no. 21987/93), JUDGMENT, 18 December 1996):

Նանցագործությամբ պատճառված վնասի հատուցման խնդրում Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում ներդրված իրավական սկզբունքները հանգում են հետևյալին, որ՝

- տուժող կողմը պետք է տեղեկացվի քրեական դատավարության ընթացքում վնասի հատուցում, իրավաբանական օգնություն եւ խորհրդավորություն ստանալու իր հնարավորությունների մասին,

- քրեական գործերով դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա որոշում կայացնել հանցանք կատարած անձի կողմից տուժողին փոխհատուցում փրամադրելու մասին: Այդ նպատակով գոյություն ունեցող սահմանափակումները,

սահմանները եւ փեխնիկական խոչընդոտները, որոնք կանխում են այդպիսի հնարավորության գործնական իրականացումը, պետք է վերացվեն,

- փուժողի կրած բոլոր վնասների եւ կորուստների վերաբերյալ ողջ փեղեկավորությունը պետք է հասանելի լինի դատարանին, որպեսզի այն կարողանա պարփի ձեռի եւ չափի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս հաշվի առնել.

ա) փուժողի՝ վնասի հատուցում ստանալու անհրաժեշտությունը,

բ) հանցանք կատարած անձի կողմից կատարված վնասի հատուցումը կամ այդ նպատակով գործադրված ջանքերը.

- դատավճռի կատարման փուլում, եթե փոխհատուցումը քրեական սանկցիա է, ապա այն պետք է իրականացվի փուզանքների հավաքման համար սահմանված կարգով եւ առաջնահերթություն ունենա հանցանք կատարած անձի վրա դրված ցանկացած փեսակի այլ ֆինանսական սանկցիայի նկատմամբ: Բոլոր այլ դեպքերում փուժողին պետք է աջակցություն ցուցաբերվի գումարի հնարավորինս հավաքման հարցում (Նանձնարարական No. R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Minister's Deputies):

Միաժամանակ, կարելի է նաեւ, որպեսզի՝

- փոխհատուցում ստանալու հարցում, ապահովագրական ընկերությունների կամ այլ կազմակերպությունների կողմից վճարվող գումարների եւ, հնարավորության դեպքում, պետության կողմից փրվող փոխհատուցում ստանալու հարցում աջակցություն փրամադրվի (Նանձնարարական Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006 at the 967th meeting of the Ministers' Deputies),

- պետությունները ձեռնարկեն անհրաժեշտ միջոցներ ապահովելու համար փուժողների քաղաքացիական պաշտպանության միջոցների մարտչելիությունը եւ ապահովեն ողջամիտ ժամկետում իրավասու դատարանների մարտչելիության իրավունքը եւ համապարասխան դեպքերում՝ իրավաբանական օգնությունը,

- պետությունները սահմանեն փուժողների համար քրեական դատավարության շրջանակներում հանցագործություն կատարած անձից վնասի փոխհատուցում հայցելու ընթացակարգեր: Տուժողներին նաեւ պետք է փրամադրվի խորհրդավորություն եւ աջակցություն այդ հայցերը կազմելու եւ սահմանված վճարները գանձելու ուղղությամբ,

- փոխհատուցումը հարկացվի ֆիզիկական եւ բարոյական վնասների վերականգնման եւ բուժման համար (Rec(2006)8 հանձնարարականի հավելված):

9. ՆՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սույն գործով վեճի առարկա խնդրի օրենսդրական կարգավորման մակարդակում պետք է հաշվի առնվեն նաև միջազգային պրակտիկայում հաստատված վերոհիշյալ հայեցակարգային մոտեցումները՝ որպես ՆՏ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի դրույթներից անմիջականորեն բխող պահանջներ:

Այսուհանդերձ, մինչև օրենսդրական հստակեցումները, ինչի անհրաժեշտությունն ընդունում է նաև սույն գործով պարասխանող կողմը, պետք է երաշխավորվի ՆՏ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ Նայասպանի Նանրապետության անունից 14.06.2012թ. ընդունած որոշման կարարումը՝ Երեւան քաղաքի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009թ. հոկտեմբերի 12-ի դատավճիռը քաղաքացիական հայցի մասով բեկանելու եւ իրեղեն ապացույց ճանաչված 25.000 եվրոյին համարժեք ՆՏ դրամ գումարը եւ 4.040.000 ՆՏ դրամ գումարը համամասնորեն փոժողներին բաշխելու վերաբերյալ: Գործի նյութերից ակնհայտ է, որ առկա իրավիճակը վկայում է իրավունքի գերակայության սկզբունքի իրացմանը ձեւական մոտեցում դրսևորելու մասին:

ՆՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դիմողների սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, թերեւս, գործուն պետք է լինի նաև ՆՏ դատախազության դերակատարությունը, քանի որ վերջինիս կողմից ներկայացված կարարողական թերթի հիման վրա են դատարանի կողմից դիմողներին հարկացված փոխհատուցման միջոցները նախապես փոխանցվել ՆՏ պետական բյուջե:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 102-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Նայասպանի Նանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69-րդ հոդվածներով, Նայասպանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» Նայասպանի Նանրապետության օրենքի 26-րդ հոդվածի առաջին մասը համապատասխանում է Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանը՝ հաշվի առնելով սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՆՈՂ

Գ. ՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

28 հունիսի 2013 թվականի
ՍԴՈ-1102